

آینده‌پژوهی روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس در افق ۱۴۰۴

وحید رنجبر حیدری^۱ - ارسلان قربانی^۲
رضا سیمیر^۳ - ابراهیم حاجیانی^۴

دریافت: ۱۳۹۶/۸/۲۵ - پذیرش: ۱۳۹۸/۱/۱۸

چکیده

خلیج فارس از مناطق جغرافیایی با ویژگی‌های ممتاز در جهان است. این منطقه در برگیرنده کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به علاوه ایران و عراق است. پرسش اصلی این مقاله این است که؛ آینده روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس در افق ۱۴۰۴ با چه سناریوهایی مواجه خواهد بود. در پاسخ به این مسأله و با استفاده از روش آینده‌پژوهی، یعنی تحلیل اثرات متقاطع، ۵ عامل کلیدی؛ نگرش حاکمان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به یکدیگر، افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، و ایران با هدف هژمون شدن در منطقه، هراس از تئوری هلال شیعی و صدور انقلاب ج.ا.ا. با هدف مقابله با ایران و تفاوت‌های هویتی، تأثیر آینده سوریه، عراق، یمن و... بر روابط فی‌مابین و آینده برجام و برنامه هسته‌ای ایران، شناسایی شدند. این پیش‌ران‌ها به عنوان عوامل پایه در نرم افزار سناریویزارد مورد استفاده قرار گرفت. در نهایت با تجزیه و تحلیل متعدد و با بهره‌گیری از پانل خبرگان، از میان ۱۲۸ سناریوی ممکن، تعداد ۴ سناریوی محتمل؛ قایق‌های جنگی، ناو جنگی، کشتی مسافری و ناو جماران شناسایی شدند و نهایتاً سناریوی ناو جنگی به عنوان سناریوی محتمل و احتمال بالای تحقق معرفی و سناریوی کشتی مسافری، به عنوان سناریوی مرجح و مطلوب ایران، مورد شناسایی قرار گرفت.

واژگان کلیدی: شورای همکاری خلیج فارس، جمهوری اسلامی ایران، ناتوی

عربی، آینده‌پژوهی، میک مک، سناریونویسی

-
۱. دانش آموخته دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان، رشت (نویسنده مسئول) heydari4000@gmail.com
  ۲. استاد گروه روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی، تهران ghorbani@khu.ac.ir
  ۳. استاد گروه روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان، رشت rezasimbar@hotmail.com
  ۴. دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، تهران ebhajian@gmail.com

مقدمه

روابط ایران با کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس به دلیل مداخله عوامل جغرافیایی، مذهبی، فرهنگی و سیاسی، از گذشته‌های نه چندان دور دچار فراز و نشیب‌هایی بوده، به گونه‌ای که بازنگری در آن با توجه به دورنمای آینده ضروری است. وقوع انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شوک بزرگی بر کیفیت روابط ایران و کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس و دریای عمان وارد نمود، به نحوی که سیاست هر دو طرف در ابعاد مختلف آن با تغییرات اساسی مواجه گشته و با فراز و نشیب‌های عدیده‌ای رو به رو بوده است. شورای همکاری خلیج فارس (مجلس التعاون لدون الخلیج) را می‌توان مهمترین اتحادیه منطقه‌ای در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران، تلقی کرد که نوع نقش آفرینی و بازیگری آن در این حوزه منافع و امنیت ملی ج.ا.ایران را تا حد قابل توجهی متأثر می‌سازد. این شورا که در فوریه ۱۹۸۱، درست هشت ماه بعد از شروع جنگ ایران و عراق از سوی شش کشور عربی حاشیه جنوبی خلیج فارس تأسیس و تاکنون تداوم حیات داشته است، شاهد تغییر و تحول در تعریف اهداف، منافع و تعیین اولویت‌هایش بوده است.

سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران را کشوری پیشرو در منطقه با جایگاه قدرت اول در سال ۱۴۰۴ ترسیم کرده است. این در حالی است که تاریخ روابط جمهوری اسلامی و شورای همکاری خلیج فارس بعد از پیروزی انقلاب همواره به گونه‌ای بوده است که دو طرف در فضایی مملو از سوء تفاهم نسبت به یکدیگر به سر برده‌اند. واقعیت امروز روابط ایران و اعراب در منطقه خلیج فارس انعکاسی از تداخل سطوح مختلف از منافع، نگرانی‌های امنیتی و تغییرات ژئوپلیتیکی است. شناخت تغییرات منطقه و نقش بازیگران آن می‌تواند به درک فضای کنونی و آینده روابط بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس کمک کند (فرازمند، ۱۳۸۸: ۴۳).

تحول سریع و مداوم در کلیه سطوح روابط بین‌الملل اعم از؛ اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی در این دوران، برنامه‌ریزی را ملزم به شناخت و محک‌زدن هر چه بیشتر متغیرهایی می‌کند که می‌توانند نظام و خرده سیستم‌های آن را درآتیه و به هر نحو و میزان تحت تأثیر قرار دهند (حاجیان، ۱۳۹۱: ۴۴). پژوهشگر درصدد است تا براساس متغیرهای تأثیر گزار در روابط دو طرف، در سه سطح سیاسی، اقتصادی و نظامی و اولویت‌بخشی به این

متغیرها از منظر طرفین، با طرح سوالی مبنی بر پیش‌بینی آینده روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس در افق ۱۴۰۴ و با ترسیم سناریوهای ممکن و محتمل، روابط طرفین را صورت‌بندی کند. این پژوهش در نهایت می‌تواند آینده‌پژوهی روابط جمهوری اسلامی ایران و شورای همکاری خلیج فارس را برآورد کند و از این طریق نشان دهد که جمهوری اسلامی برای رسیدن به جایگاه قدرت اول منطقه‌ای در رابطه با شورای همکاری خلیج فارس از کدام یک یا چند سناریوی ممکن و محتمل می‌تواند بهره‌بردار. در این مقاله در گام اول به دنبال برآورد انواع آینده‌های ممکن و محتمل به صورت واقع‌بینانه و بی‌طرف و در گام دوم ارائه الگوی (آینده) درست و قابل قبول از روابط آینده شورای همکاری خلیج فارس و ج.ا.هستیم.

مرور نظریه‌ها

تئوری همگرایی؛ این مدل براساس تکامل الگوهای دیگری از معادلات مربوط به روابط منطقه‌ای شکل گرفته است. تئوری فونکسیونالیستی (کارکردگرایی) را می‌توان نتیجه وجود ضرورت‌های منطقه‌ای برای همکاری‌های چندجانبه دانست. همگرایی، فرآیندی است که طی آن واحدهای سیاسی به صورت داوطلبانه از اعمال اقتدار تام خویش برای رسیدن به هدف‌های مشترک صرف نظر کرده، از یک قدرت فوق ملی پیروی می‌کنند. در اغلب موارد از همگرایی به عنوان شیوه‌ای برای حل و فصل درگیری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی یاد شده که طی آن به تدریج واحدها و مناطق دیگر را شامل شده و در بلندمدت باعث بسط و گسترش انترناسیونالیسم می‌شود. به رغم وجود اختلاف نظرهایی در مورد متغیرهای اصل همگرایی، بسیاری از پژوهشگران درباره موضوع‌هایی همچون نقش نهادها و نخبگان، کم و کیف مبادلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، ایجاد نوعی اجتماع فوق ملی و حرکت‌های یکپارچه‌کننده و انسجام‌دهنده، دارای نظرهای مشترکی هستند (قوام، ۱۳۹۰: ۲۴۶).

همگرایی و تعارض در سیاست بین‌الملل؛ دولت‌ها تحت تأثیر انگیزه‌ها، نیروها، اهداف و منافع در حالت همکاری، رقابت و تعارض با یکدیگر به سر می‌برند. بر این اساس داده‌های سیاست خارجی روی هم رفته دارای آثار متفاوتی هستند و در نتیجه طیف وسیعی از همکاری‌های نزدیک یا دور، برخوردهای شدید یا ضعیف و نیز رقابت در مقیاس‌های

گوناگون در عرصه سیاست بین‌الملل مشاهده می‌شود. بدین ترتیب به دو نوع برداشت در فرایند تجزیه و تحلیل روابط بین‌الملل بر می‌خوریم: دیدگاه نخست؛ محور اصلی مطالعه زمینه‌های همکاری و اشتراک مساعی میان واحدهای سیاسی متفاوت است. دیدگاه دوم؛ اساس بررسی خود را بر وجود تضاد منافع و تعارض خواست‌ها میان افراد از یک سو و جوامع انسانی از سوی دیگر قرار داده، به جای برقراری روابط نزدیک و همکاری‌های دوستانه میان ملت‌ها، بر واحدهای سیاسی و حاکمیت‌های جداگانه با منافع ناهمگون تأکید می‌ورزد. شاید برداشت سومی در مطالعه کیفیت روابط بین‌الملل وجود داشته باشد که طی آن روابط میان واحدهای سیاسی را صرفاً براساس تعارض صرف یا بر مبنای همکاری مطلق تجزیه و تحلیل قرار نمی‌دهد، بلکه ترکیبی از این دو وضعیت (همکاری و تضاد) را در نظر می‌گیرد. ارتباطات مستمر در روابط بین‌الملل ضرورت دارد تا همکاری بین‌الملل شکل گیرد. اگر فهم‌های متفاوت از واقعیت را نتوان از طریق کنش تفاهمی حل و فصل کرد، همکاری تحت حاکمیت قواعد ناممکن می‌شود، این مسئله بیانگر آن است که در نظام بین‌الملل، همکاری کم و بیش شکنندگی خود را دارد (زنکنه، ۱۳۷۵: ۸۳۴).

مدل همکاری و رقابت در نظام بین‌الملل؛ در روابط بین‌الملل به دنبال ارتباطات مستمر، ضرورت دارد تا همکاری‌های بین‌الملل شکل گیرد، روابط میان کشورها در بهترین حالت می‌تواند براساس همکاری و تعامل مثبت و در بدترین حالت براساس رقابت و تضاد و تعامل منفی باشد. اما واقعیت آن است که در بیشتر موارد میان دولت‌ها ترکیبی از همکاری و رقابت به طور همزمان برقرار است. در چنین حالتی دو دولت در سطح دو جانبه منطقه‌ای و جهانی در موارد و در موضوعاتی همانند اقتصاد، فرهنگ و سیاست و امنیت با یکدیگر همکاری می‌کنند و در مواردی نیز رقابت‌های آنها در جریان است. در چنین وضعی کشورها به شکل سیاه و سفید به یکدیگر نگاه نمی‌کنند بلکه دو کشور در حوزه‌های موضوعی متعدد منافع خود را تعریف و رقابت‌ها و همکاری‌ها را محدود به آن حوزه‌ها می‌کند (مشیرزاده، ۱۳۹۰: ۳۵۰).

آینده‌پژوهی؛ مطالعه سیستماتیک آینده‌های ممکن، محتمل، مرجح و شامل دیدگاه‌ها و افسانه‌هایی است که بر هر آینده‌ای تأکید می‌کنند. در پنجاه سال اخیر، مطالعه آینده از حالت پیش‌بینی آینده به ترسیم آینده‌های بدیل و شکل‌دهی به آینده‌های مطلوب در سطوح جمعی بیرونی و فردی درونی حرکت کرده است (Massini, 1993: 84).

پیشینه پژوهش

بررسی‌های اولیه میدانی حاکیست که هیچ‌گونه مقاله یا کتاب با موضوع؛ آینده‌پژوهی روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس، بر پایه تکنیک‌های علمی آینده‌پژوهی، تدوین نشده و پژوهشگران و نویسندگان این حوزه تنها به صورت موردی روابط میان ایران و کشورهای عضو شورا را به صورت تحلیلی-توصیفی و صرفاً به توصیف وقایع گذشته پرداخته‌اند. در ذیل به برخی از منابع موجود در این زمینه اشاره می‌شود: هادی صادقی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان روابط ج.ا.ا. با شورای همکاری خلیج فارس از ۱۳۸۴ به بعد، به بررسی جایگاه شورای همکاری خلیج فارس پرداخته و رابطه دول مختلف ایران با این شورا را مورد توصیف قرار داده است. ریکاردو دو گولین (۲۰۱۰) در تحقیقی با عنوان؛ سیاست همسایگی برای شورای همکاری خلیج فارس، به بررسی شرایط ایجاد شورای همکاری پرداخته است. آریل جانر (۲۰۱۲) در تحقیقی با عنوان؛ عربستان سعودی و ایران، مبارزه برای قدرت و نفوذ در خلیج، عنوان نموده؛ یک سال پس از انقلاب‌ها در داخل و اطراف خاورمیانه گذشته است و به تغییر محیط سیاسی منجر شده که ساختار قدرت منطقه به شدت تغییر یافته است. فردریک وری (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان؛ روابط ایران و عربستان پس از سقوط صدام حسین به عوامل رویارویی ایران و عربستان به صورت ریشه‌ای پرداخته است. طارق خیتوس (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان؛ واکنش اعراب به سلاح هسته‌ای ایران عنوان داشته؛ یک ایران مسلح به سلاح اتمی به صورت قابل توجهی توازن قدرت در خاورمیانه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نادر حبیبی (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان؛ تأثیر تحریم در روابط اقتصادی شورای همکاری خلیج فارس با ایران، ضمن بررسی تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران عنوان می‌کند که هر دو طرف به عنوان کشورهای صادرکننده نفت نیازهای اقتصادی و محصولات صادراتی مشابه دارند که به یکدیگر ارائه دهند. کوثر جهانی (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان، تحریم ایران و دیدگاه امارات متحده عربی، بیان کرده؛ امارات متحده عربی یک بازیگر ضروری در تحریم‌ها علیه ایران است، دبی متکی بر افزایش صادرات به بازارهای ایران است. فاطمه رضا (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان؛ تنش در روابط ایران و عربستان و چشم انداز آینده به فشار بین روابط دو کشور اشاره داشته که بی‌سابقه نیست. پیام محسنی (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان؛ ایران و جهان عرب پس از توافق هسته‌ای، توافق هسته‌ای اخیر میان ایران و ۵+۱ در

وین یا همان "طرح جامع اقدام مشترک (JCPOA)"، را توافق تاریخی می‌داند که نه تنها برای امنیت بین‌المللی مهم است بلکه برای ایران و خاورمیانه مهمتر است. مارینا اوتاوای (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان؛ ایران، ایالات متحده و شورای همکاری خلیج؛ سیاست منطقه‌ای گریزان، اعلام می‌دارد که هر رویکرد دیپلماتیک موثر برای ایران باید یک استراتژی منطقه‌ای باشد. کلیه مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته عمدتاً در قالب تحلیلی-توصیفی بوده و نگاه آینده پژوهشی علمی به آینده روابط این دو بازیگر مهم منطقه نداشته‌اند.

روش‌شناسی

استفاده از یک روش پیش‌بینی در این مقاله مناسب نبوده و با ترکیب چند روش می‌توان ضمن کاهش خطاهای رایج، از تکنیک‌های مختلف برای رفع نواقص هر روش در زمینه تولید داده‌ها و تحلیل مناسب‌تر بهره برد. در واقع ترکیب بهینه انواع روش‌های کمی و کیفی تا حد زیادی باعث توسعه و تعمیق محصولات، پیش‌بینی خواهد شد و با کمک تحلیل کیفی شامل؛ پنل خبرگان متغیرهای مناسب برای پیش‌بینی شناسایی می‌شوند (حاجیانی، ۱۳۹۰: ۱۰۲). در این مقاله؛ در مرحله اول با انجام مصاحبه‌های نیمه‌باز و روش گلوله برفی کلیه شاخص‌ها و پیش‌ران‌های موثر در روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس احصاء گردید، سپس با چند مرحله رجوع به پانل خبرگی و معدل‌گیری، مولفه‌های مهم از بین چندصد مولفه عام معین شدند. در مرحله دوم با استفاده از روش تحلیل ساختاری یا میک مک، جهت تعیین میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها، پیش‌ران‌های مورد نیاز توسط پانل خبرگان و با استفاده از روش‌های طوفان مغزی گردآوری و مشخص شدند و در ماتریس میک مک وارد و سیستم پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، جایگاه هر یک از عوامل را به طور کامل مشخص نمود. در این مدل ضمن مشخص شدن پراکندگی متغیرها، آن‌هایی که دارای تأثیرگذاری بالایی هستند نیز نمایان می‌گردند و گراف‌های متعدد بر اساس چرخش‌های اعلامی، به همراه جدول اثرگذاری را ارائه می‌دهد. خروجی نرم افزار میک مک، ورودی قابل قبولی برای متخصصین فراهم می‌آورد تا در مرحله اولیه نرم افزار سناریوویزارد، تأثیرات ممکن و واقع‌بینانه حالات مختلف یا پیشامدهای محتمل هر پیش‌ران نسبت به وقوع پیشامدهای دیگر پیش‌ران‌ها را از طریق پانل خبرگان مورد سنجش قرار دهند. نرم افزار سناریوویزارد ضمن تجزیه و تحلیل داده‌ها،

تعداد ۱۲۸ سناریوی محتمل اعلام که از این بین تعداد ۴ سناریو را متحمل دانسته است. سپس با توجه به خروجی نرم افزار سناریوویزارد و با در نظر گرفتن پیش‌ران‌های مورد نظر، برای هر سناریو، داستان تدوین گردید. نکته مهم، لحاظ کردن کلیه نکات کلیدی استخراج شده از مراحل قبلی در داستان مذکور است. در مرحله نهایی، کلیه داستان‌های سناریو، مورد ارزیابی کیفی مجدد توسط جامعه آماری (مرحله دوم پانل خبرگان) قرار گرفته و ارزش‌گذاری لازم انجام گرفت که شاهد مشخص شدن سناریوی محتمل، سناریوی مطلوب یا مرجح، سناریوی منطبق بر راهبردهای جاری و... هستیم. در مرحله نهایی (پانل سوم خبرگان) کلیه راهبردهای طرفین، با سناریوهای محتمل مورد سنجش قرار گرفته تا میزان روایی سناریوهای به دست آمده ارزیابی شوند. در همه مراحل رجوع به نظر خبرگان، اجماع حداکثری مدنظر قرار گرفته و یا از معدل‌گیری لیکرت استفاده شده است.

الف- روش دلفی

روش دلفی، از جمله روش‌های ذهنی - شهودی حوزه آینده‌نگاری به شمار می‌آید. وودنبرگ (۱۹۹۱) یادآور می‌شود که نام «دلفی» را نخستین بار یک استادیار فلسفه در دانشگاه یوسی‌ال‌ای به نام کاپلان به کاربرد. کاپلان این عبارت را در جریان فعالیت پژوهشی با همکاری موسسه رند در زمینه کاربرد پیش‌بینی‌های کارشناسی در تصمیم‌گیری رایج ساخت. دلفی رویکرد یا روشی سیستماتیک در تحقیق برای استخراج نظرات از یک گروه متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال است و یا رسیدن به اجماع گروهی از طریق یک سری از راندهای پرسشنامه‌ای با حفظ گمنامی پاسخ‌دهندگان و بازخورد نظرات به اعضای پانل است.

ب- روش میک‌مک - Micmac

تحلیل ساختاری در اصل ابزاری برای شکل دادن به ایده‌هاست. با این ابزار می‌توان یک سیستم را به کمک ماتریسی که اجزای آن را به هم پیوند می‌دهد، توصیف کرد. با بررسی این پیوندها می‌توان متغیرهای لازم برای دگرگونی سیستم را مشخص کرد. این ابزار به تنهایی یا به عنوان بخشی از یک فعالیت پیچیده پیش‌بینی (سناریو) به کار می‌روند. در این نوشتار به تحلیل ساختاری برآوردی پرداخت شده که تحلیل ساختاری تصمیم‌گیری در کتاب "L'ABC du

"pouvoir" نوشته "Teniere-Buchot" به خوبی بیان شده است. روش آینده‌نگاری با نرم افزار Micmac توسط میشل گودت ابداع شده است.

تحلیل اثرات متقابل^۱؛ به منظور شناسایی این حقیقت است که پیش‌بینی رویدادهای آینده وقتی به صورت مجزا از هم انجام شوند، نمی‌توانند اثرات متقابل و دو سویه خود را در یک بررسی سیستماتیک نشان دهند. این فن به عنوان ابزاری برای تحلیل آینده در سایه دیگر حالات ممکن برای آینده به کار می‌رود. در واقع تأثیرات متقابل، روشی برای تحلیل احتمال وقوع یک موضوع در یک مجموعه مورد پیش‌بینی است. احتمالات این موضوع می‌تواند با قضاوت‌هایی درباره‌قابلیت بالقوه تأثیر متقابل موضوع‌های دیگر تنظیم شود (محمودی، ۱۳۸۵: ۲۳).

پ - سناریو ویزارد - Scenario Wizard

برنامه‌ریزی بر پایه سناریو^۲ هنوز یک دیسیپلین کم و بیش نوپاست که به شکل‌های متنوعی توسعه یافته است. مباحثی درباره تعداد سناریوهای که باید توسعه داده شود وجود دارد. هنگامی که دو سناریو نگاشته می‌شود، سناریونویس‌های تازه کار به داشتن یک سناریوی «خوب» و یک سناریوی «بد» گرایش دارند. هنگام استفاده از سه سناریو، گرایش بر تقسیم سناریوها به سناریوهای «بهترین حالت»^۳ و «بدترین مورد»^۴ و «وضعیت کنونی»^۵ است. تجربه نشان داده که تدوین چهار سناریو، روش بهینه به نظر می‌رسد و می‌تواند موجب پرهیز از برخی دام‌های تفکر رایج باشد. همچنین عدد چهار، برآیند طبیعی رویکرد ماتریس ۲*۲ است. سناریوها باید یک خط داستانی را مطرح ساخته و به شیوه‌ای غافل‌گیرکننده و جالب «شخصیت‌ها»^۶ و داده‌ها را برای حمایت از اقدامات آنها در سناریوها طراحی کنند (Chermack, 2005: 62). خروجی مرحله قبلی که در نرم افزار میک‌مک قابل اجرا و پیاده‌سازی است، ورودی قابل قبولی برای متخصصین فراهم می‌آورد تا در مرحله اولیه نرم افزار سناریو ویزارد، تأثیرات ممکن و واقع بینانه حالات مختلف یا پیشامدهای محتمل هر

1. Cross-Impact Analysis

۲. واژه سناریو به تازگی در فرهنگستان زبان و ادب پارسی معادل سازی شده و در حوزه آینده پژوهی به آن «فرانامه» می‌گویند؛ اما به دلیل رواج فراوان واژه سناریو، در این پژوهش همچنان از واژه سناریو استفاده خواهد شد.

3. Best Case
4. Worst Case
5. Status Quo
6. Characters

پیشران نسبت به وقوع پیشامدهای دیگر پیشران‌ها را مورد سنجش قرار دهند. اکنون باید بر اساس ادبیات موضوع، مصاحبه با خبرگان یا تحقیقات مناسب درباره اثر حالت x از پیشران X روی پیشامد y از متغیر Y داوری کرد که در این داوری فقط اثر مستقیم لحاظ می‌شود. آثار غیرمستقیم توسط نرم افزار ایجاد می‌شود و برای تبدیل نظرات کیفی به معیارهای کمی از مقیاس‌های ۳- تا ۳+ استفاده می‌شود (Weimer, 2013: 24):

۳- اثر شدیداً تضعیف کننده

۲- اثر نسبتاً تضعیف کننده

۱- اثر اندکی تضعیف کننده

۰: بدون تأثیر

۱+ اثر اندکی تقویت کننده

۲+ اثر نسبتاً تقویت کننده

۳+ اثر شدیداً تقویت کننده

هر سناریو باید یک طرح داستانی داشته باشد. پیش از آن که خط سیر داستان نگاشته شود، طرح کلی داستان چارچوب‌بندی و تعریف می‌شود. بهره‌گیری از زیر گروه‌های وابسته به کار گروه برنامه‌ریزی بر پایه سناریو برای ذهن‌انگیزی طرح‌های داستانی و تبادل نظر، سودمند خواهد بود. سه طرح عمومی داستانی از این قرار است: «برنده‌ها و بازنده‌ها»، «چالش‌ها و پاسخ» و «تحول» (Schwartz, 2005: 210). هر سناریو باید یک عنوان اختصاصی داشته باشد. عناوین سناریو مقوله‌ای حیاتی است زیرا پژوهش‌ها نشان داده مغز انسان چیزهایی را آسان‌تر به خاطر می‌آورد که تصویری مرتبط با آن در ذهن نقش بسته باشد که آن ایده ممکن است به شکلی با تجربه گذشته مرتبط باشد (Dispensa, 2008: 46). در مرحله نهایی، باید کلیه داستان‌های سناریو، مورد ارزیابی کیفی توسط جامعه آماری یا همان آراء متخصصان فن قرار گرفته و ارزش‌گذاری لازم انجام گیرد که از ماحصل آن می‌توان شاهد مشخص شدن سناریو محتمل، سناریوی مطلوب یا مرجح، سناریوی منطبق بر راهبردهای جاری و... باشیم که خروجی پژوهش و یا همان فرضیه‌های ما معین شده و مورد هدف‌گذاری دقیق قرار خواهد گرفت.

سناریوها موقعیت‌های متفاوت آینده را مطرح می‌سازند که در چارچوب آن می‌بایستی راهبردها، مدل‌های کسب و کار یا دیگر تصمیم‌ها سازگار شوند. تونل باد برای آزمودن یا

برجایی تصمیم‌ها و نشان دادن فرصت‌ها و مخاطرات به کار می‌رود. سودمندی مهم تونل باد آن است که رهبران درگیر در تونل باد، با ورود به دنیاهای گوناگونی که در سناریوها توصیف شده است، پیوسته فرضیات خود را اصلاح و تعدیل می‌کنند. همچنان که رهبران، تصمیم‌ها یا مدل‌های کسب و کار در سناریوهای گوناگون را بررسی می‌کنند، اغلب ناچار می‌شوند تفکر خود را که بر پایه شواهد فراهم آمده از فرضیات آسیب دیده است، اصلاح کنند. این فرایند با فرصت‌های مهم یادگیری در چارچوب راهبردی سناریو بنیاد پُر می‌شود و به میزان زیادی بر اصول یادگیری ساختارگرا استوار است (چرماک و فندر مرو، ۲۰۰۳: ۳۲۰).

اعتبارسنجی سناریوها؛ در استفاده از روش سناریونگاری، موضوع اعتبارسنجی سناریوها بسیار مهم است به طوری که توسط بسیاری از پژوهش‌گران مورد توجه قرار گرفته است. چرماک^۱ و دیگران (۲۰۰۱) دلیل اهمیت این مسئله را لزوم اطمینان از اعتبار سناریو به منظور استفاده از آن به عنوان مبنای تصمیم‌گیری‌های مهم عنوان کرده‌اند.

جامعه آماری

جامعه آماری این مقاله شامل تعداد ۳۰ نفر از کارشناسان موضوع روابط بین‌الملل و آشنا به مسائل حوزه خلیج فارس است که عمده این افراد دارای مدرک تحصیلی دکترا بوده و در چندین مرحله از جمله سه مرتبه در دلفی، دو مرتبه در میک‌مک و سه مرتبه در سناریو ویزارد به صورت پانل خبرگی و مصاحبه‌های نیمه باز به این افراد مراجعه شده است.

شکل ۱- فراوانی جامعه آماری پژوهش

یافته‌های تحقیق

الف - تجزیه و تحلیل Micmac

جهت شناسایی متغیرهای دخیل در روابط بین ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، ضمن مطالعه کتب، اسناد، مدارک، مقالات، پیشینه‌های مرتبط و مصاحبه با برخی از کارشناسان موضوع، کلیه محورها و متغیرها مورد بررسی قرار گرفته تا مدعی باشیم که جامع و هم پوشانی لازم را دارند. در این قسمت از بین متغیرهای متعدد، بیش از ۱۰۰ پیش‌ران به دست آمده که در قالب پرسشنامه (پانل خبرگان) به جامعه آماری ارائه و سنجش معیار و ارزش هر کدام از این پیش‌ران‌ها، ارزیابی شود (روش دلفی).

N°	Long label	Short label	Description	Theme
1	the nature of the politica...	A		
2	religious differences	B		
3	ethnic differences	C		
4	authorities view	D		
5	border disputes	E		
6	Iran's revolution	F		
7	Shia crescent theory	G		
8	Gendarmes area	H		
9	NATO Arabic	I		
10	Future movements in th...	J		
11	Some countries suppor...	K		
12	Arab-Israeli peace	L		
13	Iran's nuclear program	M		

شکل ۲- پنل میک مک

Matrix of Direct Influences (MDI)

	1:	2:	3:	4:	5:	6:	7:	8:	9:	10:	11:	12:	13:	14:	15:	16:	17:	18:
1: A	0	3	2	2	0	2	1	1	2	2	1	0	0	2	0	0	2	2
2: B	1	0	3	1	0	3	3	1	3	3	2	3	2	2	1	1	2	2
3: C	1	3	0	1	1	3	2	1	3	3	2	2	2	2	1	1	2	2
4: D	3	3	3	0	3	2	2	2	2	3	2	3	2	2	3	2	3	3
5: E	0	0	2	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	3	1	3
6: F	2	2	2	2	1	0	3	2	3	3	2	0	3	2	0	2	2	2
7: G	3	3	2	2	2	3	0	1	2	3	3	0	3	0	0	3	3	2
8: H	2	0	1	3	2	2	1	0	3	3	1	0	3	0	2	3	3	3
9: I	2	2	2	2	3	3	2	3	0	2	1	2	3	3	1	2	3	3

Influences range from 0 to 3, with the possibility to identify potential influences:
 0: No influence
 1: Weak
 2: Moderate influence
 3: Strong influence
 P: Potential influences

© LIPSOR-EPITA-MICMAC

شکل ۳- پنل تأثیرات متقابل میک‌مک

	1: A	2: B	3: C	4: D	5: E	6: F	7: G	8: H	9: I	10: J	11: K	12: L	13: M	14: N	15: O	16: P	17: Q	18: R
1: A	2797	3554	2965	2889	2183	3179	2845	3116	3685	3680	2243	2095	3619	2870	1334	2971	3678	4259
2: B	3922	5010	4124	4056	3053	4439	3961	4397	5139	5140	3118	2899	5067	4017	1849	4157	5128	5989
3: C	3753	4786	3969	3891	2920	4262	3813	4216	4935	4924	2986	2789	4854	3858	1779	3988	4921	5750
4: D	4608	5883	4867	4792	3576	5228	4670	5179	6070	6049	3650	3406	5955	4720	2183	4910	6039	7087
5: E	1595	2036	1685	1657	1268	1809	1611	1808	2107	2085	1273	1192	2067	1653	7792	1701	2114	2444
6: F	4025	5136	4247	4175	3145	4574	4073	4504	5300	5293	3198	2988	5206	4115	1923	4286	5294	6159
7: G	4107	5246	4353	4273	3200	4687	4184	4626	5434	5391	3265	3058	5310	4232	1969	4366	5402	6316
8: H	3695	4719	3904	3839	2905	4208	3749	4192	4869	4823	2935	2760	4780	3828	1783	3930	4870	5680
9: I	4395	5592	4633	4563	3407	4949	4444	4910	5790	5786	3476	3238	5689	4471	2080	4708	5756	6749
10: J	3805	4841	4011	3935	2944	4291	3853	4230	4999	5018	3019	2810	4920	3863	1791	4060	4974	5814
11: K	1876	2390	1985	1942	1455	2128	1904	2087	2473	2470	1499	1391	2422	1912	8861	1990	2461	2857
12: L	2460	3138	2612	2553	1919	2805	2503	2745	3254	3244	1965	1839	3179	2518	1177	2614	3243	3758
13: M	3679	4681	3895	3822	2883	4171	3729	4139	4853	4829	2933	2739	4769	3788	1764	3923	4847	5638
14: N	2635	3368	2796	2735	2065	3018	2682	2970	3482	3449	2106	1978	3405	2727	1269	2790	3476	4037
15: O	1060	1339	1120	1104	8359	1182	1067	1183	1404	1403	8428	7850	1385	1080	5144	1154	1404	1630
16: P	3238	4108	3419	3359	2539	3657	3278	3635	4264	4256	2570	2414	4203	3317	1557	3487	4270	4977
17: Q	2858	3658	3018	2978	2237	3234	2892	3223	3771	3758	2262	2111	3700	2932	1367	3048	3760	4393
18: R	2798	3567	2949	2909	2168	3166	2831	3119	3693	3694	2208	2061	3622	2842	1331	2996	3666	4305

جدول ۱- امتیازگذاری پانل تأثیرات متقابل

آنچه که از مقایسه نتایج تحلیل اثرهای مستقیم و غیرمستقیم به دست آمد، یافتن عوامل کلیدی موثر بر آینده پژوهی افق ده ساله روابط شورای همکاری خلیج فارس با جمهوری اسلامی ایران است، که براساس نتایج، رتبه‌های اول و دوم، هم در اثرهای مستقیم و هم در اثرات غیرمستقیم، یکسان هستند و عوامل با تأثیر بالا، با چند پله جابه‌جایی، عیناً تکرار شده است. برای اعتبارسنجی بخش تحلیل با استفاده از نرم افزار میک مک (چون این روش به نوعی روش تصمیم‌گیری است) به منظور اعتبارسنجی از پنل خبرگان حوزه روابط بین‌الملل، انجام پذیرفت. از آنجا که ماتریس اثرهای متقابل بر اساس شاخص آماری با ۲ بار چرخش داده‌ها از مطلوبیت و بهینه‌شدگی قابل قبولی برخوردار بوده، لذا روایی صوری پرسشنامه با نظر خبرگان و کارشناسان موضوع اصلاح و مورد تأیید قرار گرفت. در پایان، پس از تجزیه و تحلیل، نرم افزار Micmac تعداد ۸ عامل کلیدی و تأثیرگذار را به عنوان خروجی روش اثرات ماتریس متقاطع تعیین، که می‌توان ادعا نمود این ۸ متغیر از مهمترین عوامل (از بین بیش از ۱۰۰ عامل اولیه) در روابط بین ایران با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس هستند (رنجبر حیدری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲).

ردیف	عوامل کلیدی
۱	نگرش حاکمان و دولت‌مردان ایران و کشورهای عضو شورا
۲	افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی کشورهای عضو شورا در منطقه (طرح ناتو یا ائتلاف عربی)
۳	القاء و هراس از تئوری هلال شیعی (با هدف مقابله با نفوذ ایران)
۴	تفاوت‌های قومی - مذهبی بین ایران و کشورهای عضو شورا
۵	نگرانی از استراتژی صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای منطقه و جهان
۶	تلاش جهت کسب جایگاه ژاندارم منطقه (هژمون شدن)
۷	تأثیر آینده بحران در کشورهای بحرین، سوریه، عراق، یمن و لبنان بر روابط فی مابین ایران و کشورهای عضو شورا
۸	برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۱+۵ با ایران و آینده برجام

جدول ۲- فهرست عوامل کلیدی تاثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم)

ب- تجزیه و تحلیل Scenario Wizard

در ادامه، پس از احصاء اولیه پیش‌ران‌های موثر بر روابط ایران با شورای همکاری خلیج

فارس از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه‌های نیمه باز با متخصصین موضوع (دلفی) و تجزیه و تحلیل نرم‌افزار Micmac، نیازمند تدوین سناریو جهت پیش‌بینی آینده روابط ایران با شورای همکاری هستیم که این مهم توسط نرم‌افزار سناریو ویزارد انجام می‌شود. عوامل کلیدی تأثیرگذار بر روابط ایران با شورای همکاری خلیج فارس در افق ده ساله که توسط نرم‌افزار میک‌مک استخراج شد، با نظر تعدادی از متخصصین موضوع، بازبینی شد و پس از ادغام موارد مشابه، نتیجه نهایی به شرح ذیل است:

۱- نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به یکدیگر؛

- ۲- افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی ایران و شورای همکاری خلیج فارس (طرح ناتو یا ائتلاف عربی) با هدف هژمون شدن در منطقه؛
- ۳- برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۱+۵ با ایران و آینده برجام؛
- ۴- تفاوت‌های هویتی و ایدئولوژیکی فی مابین و القاء و هراس از تنوری هلال شیعی و مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا. (با هدف مقابله با ایران)؛
- ۵- آینده جنگ در عراق، سوریه و... و تأثیر آنها بر روابط ایران و شورای همکاری.

شکل ۴- پیش‌رانه‌های نهایی میک‌مک

پ- حالات احتمالی بر هر یک از عوامل کلیدی، در افق ده ساله آتی در این مرحله باید برای هر یک از این عوامل، حالات احتمالی (آینده) پیش‌بینی گردد.

▪ نگرش حاکمان و دولتمردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس نسبت به یکدیگر:

- ۱- افزایش یا پایداری دیدگاه خصمانه نسبت به یکدیگر؛
- ۲- کاهش تدریجی دیدگاه خصمانه نسبت به یکدیگر براساس عوامل متعدد و احتمالی در آینده.

▪ افزایش مسابقه تسلیحاتی و نظامی ایران و شورای همکاری (طرح ناتوی عربی) با هدف هژمون شدن در منطقه:

- ۱- هژمون شدن ایران در منطقه خلیج فارس
- ۲- هژمون شدن شورا در منطقه و یا یکی از کشورهای عضو آن همچون عربستان؛
- ۳- عدم وجود هژمون مشخص و غالب در منطقه؛
- ۴- شکل‌گیری رسمی و فعال ناتوی عربی (ائتلاف عربی) به عنوان سپر نظامی شورا در سطح منطقه و غرب آسیا.

▪ برنامه هسته‌ای ایران و توافق ۱+۵ با ایران و آینده برجام:

- ۱- تثبیت و اجرایی شدن کامل برجام و ادامه روند فعالیت‌های هسته‌ای ایران با مشروعیت بین‌المللی؛
- ۲- شکست برجام و مجهول ماندن آینده هسته‌ای ایران و در نتیجه تضعیف ایران در منطقه.

▪ تفاوت‌های هویتی و ایدئولوژیکی فی‌مابین و هراس از تئوری هلال شیعی و مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا. (با هدف مقابله با ایران):

- ۱- تشدید القانات منفی علیه ایران و تفاوت‌های مذهبی- قومی و هلال شیعی و صدور انقلاب ج.ا.ا.؛

۲- کاهش التهابات منفی ناشی از تفاوت‌های مذهبی- قومی و ایدئولوژیکی بین ایران و شورا با نگاه به مشترکات و همگرایی از جمله؛ دین اسلام، قبله مشترک، پیامبر مشترک و ...

▪ آینده؛ جنگ در عراق، سوریه و... و تأثیر آن بر روابط ایران و شورا:

- ۱- ادامه بهره‌برداری منفی از درگیری‌های مذکور با عنوان جنگ‌های نیابتی ایران و کشورهای عضو شورا؛
- ۲- ایجاد ائتلاف‌های مشترک بین ایران، کشورهای فعال در شورای همکاری خلیج فارس و سایر کشورهای ذی‌نفع، با هدف مقابله با تروریسم و برقراری صلح و ثبات در کشورهای ملتهب منطقه؛
- ۳- خروج ایران از معرکه (تحت هر شرایطی)، بدون دست آورد؛
- ۴- خروج شورای همکاری از معرکه (تحت هر شرایطی)، بدون دست آورد.

مجموع حالات عوامل؛ تعداد ۱۴ حالت است که این حالت‌ها را باید در قالب پانل تأثیرات متقابل ۱۴*۱۴ طراحی و اثر هر کدام بر یکدیگر را با مراجعه به نظر جامعه آماری پژوهش به دست آورد. پانل ذیل به عنوان Input نرم‌افزار ScenarioWizard است که پس از تجزیه و تحلیل داده‌های این پانل، نرم‌افزار امکان طراحی سناریو را خواهد داشت. در این پانل نیز همچون پانل نرم‌افزار میک‌مک، تأثیرپذیری هر یک از عوامل ستون عمودی بر ستون افقی بررسی و امتیازدهی می‌شود. قضاوت در مورد تأثیر حالات کیفی هر متغیر بر حالات کیفی متغیرهای دیگر، فقط تأثیرات مستقیم در نظر گرفته شده و نتایج تأثیرات غیرمستقیم، به صورت خودکار توسط الگوریتم تحلیل تأثیر متقابل ایجاد می‌شود و قضاوت‌ها بر اساس مقیاس‌های کیفی بیان می‌شود (Weimer-Jehle, 2013: 77).

نرم‌افزار سناریو ویزارد ضمن تجزیه و تحلیل اولیه داده‌های ورودی، امکان بازیابی و انتخاب حالات مختلف را داشته و ضمن بررسی تأثیرات متقابل هر عامل، ضرایب متعدد را محاسبه نمود و در نهایت در گزارش نهایی، نرم‌افزار کلیه سناریوهای ممکن در خصوص آینده رابطه ایران با شورای همکاری خلیج فارس را ۱۲۸ سناریو ممکن اعلام نمود که مجدد ضمن تجزیه و تحلیل عوامل، تعداد ۴ سناریوی محتمل ذیل را ارائه داد. این آینده‌های محتمل همان سناریوها هستند که برای هر کدام علائم رخداد تعریف می‌شود و نحوه مواجهه با هر کدام مدون می‌شود. حال اگر علائم رخداد در محیط سازمان مشاهده شوند از پیش برنامه‌ای برای مواجهه با آن تدارک دیده می‌شود و سیاست‌گذار غافلگیر نخواهد شد. سناریوپردازی روشی

برای مواجهه با تغییرات پرتلاطم محیطی و بلندمدت است (Schwartz, 2005: 97).
 با توجه به این که هدف ایجاد سناریوهای ممکن هستند، بنابراین نرم افزار سناریوویزارد،
 سناریوهایی با احتمال قوی، ضعیف و با سازگاری بالا را فراهم می‌آورد:

- سناریوهای قوی یا محتمل
- سناریوهای ضعیف یا ممکن

نرم‌افزار سناریوویزارد، به گونه‌ای طراحی شده که تعداد سناریوهای محتمل را از هزاران سناریو، به چند سناریو دارای سازگاری بالا می‌رساند. همانگونه که از نتایج فوق مشخص گردید؛ تعداد ۱۲۸ سناریو با احتمال ضعیف شناسایی و تعداد ۴ سناریو با سازگاری درونی بالا (محتمل) شناسایی شد که پرداختن به سناریوهای ضعیف به هیچ وجه منطقی و به صرفه نیست.

جدول ۳- سناریوهای محتمل با مولفه‌های مربوط

پیش‌ران‌ها سناریوها	انواع حالات دیدگاه حاکمان به یکدیگر	تعیین هژمون در منطقه	برجام (توافق +۱ ۵ با ایران)	اختلافات هویتی و ایدئولوژیکی	آینده جنگ‌های منطقه در یمن، سوریه، عراق و...
قابلیت‌های جنگی	افزایش خصومت‌ها	تشکیل ائتلاف نظامی در منطقه خلیج فارس	اجرائی شدن برجام و ادامه توافق +۱ با ایران	افزایش اختلافات هویتی و القائات منفی	ادامه روند جنگ و درگیری
ناو جنگی	افزایش خصومت‌ها	هژمون شدن شورای همکاری خلیج فارس	شکست برجام و عدم ادامه توافق +۱ با ایران	افزایش اختلافات هویتی و القائات منفی	ادامه روند جنگ
کشتی مسافری	کاهش خصومت‌ها	عدم وجود هژمون خاص در منطقه خلیج فارس	اجرائی شدن برجام و ادامه توافق +۱ با ایران	کاهش اختلافات هویتی و القائات منفی	ایجاد ائتلاف مشترک
ناو جماران	افزایش خصومت‌ها	هژمون شدن ایران در منطقه خلیج فارس	اجرائی شدن برجام و ادامه توافق +۱ با ایران	افزایش اختلافات هویتی و القائات منفی	خروج شورای همکاری از منازعات

داستان سناریوها

بر اساس نظریه همگرایی و تعارض در سیاست بین‌الملل؛ دولت‌ها تحت تاثیر انگیزه‌ها، نیروها، اهداف و منافع در حالت همکاری، رقابت و تعارض با یکدیگر به سر می‌برند. بر این اساس داده‌های سیاست خارجی روی هم رفته دارای آثار متفاوتی هستند و در نتیجه طیف وسیعی از همکاری‌های نزدیک یا دور، برخوردهای شدید یا ضعیف و نیز رقابت در مقیاس‌های گوناگون در عرصه سیاست بین‌الملل مشاهده می‌شود که در اینجا این طیف‌ها بر اساس مدل سناریو تدوین شده تا بتوانیم داده‌های سیاست خارجی ایران با شورای همکاری خلیج فارس را مورد بررسی قرار دهیم. هر سناریو باید یک طرح داستانی داشته باشد. پیش از آن که خط سیر داستان نگاشته شود، طرح کلی داستان چارچوب‌بندی و تعریف می‌شود. بهره‌گیری از زیرگروه‌های وابسته به کارگروه برنامه‌ریزی بر پایه سناریو برای ذهن‌انگیزی طرح‌های داستانی و تبادل نظر، سودمند خواهد بود.

سناریوی اول: افزایش خصومت‌ها و احتمال ضعیف تنش و تشکیل ناتوی عربی در منطقه - قایق‌های جنگی

الف- دیدگاه حاکمان و دولت مردان ایران و کشورهای عضو شورا به سمت تشدید خصومت‌ها پیش خواهد رفت.

ب- کشورهای عضو شورا در صدد تشکیل ائتلاف نظامی مشترک تحت عناوینی همچون؛ ائتلاف نظامی با عناوینی همچون؛ ناتوی عربی، با همکاری برخی از کشورهای فرامنطقه‌ای از جمله؛ آمریکا، اسرائیل، انگلستان و برخی کشورهای عربی خارج از شورای همکاری همچون؛ مصر و اردن تشکیل خواهد شد.

ج- آمریکا و غرب با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت عملی صورت نداده، که این موضوع خود بیانگر تشدید روند خصومت دول عرب از موضوع برنامه هسته‌ای ایران خواهد بود.

د- روند خصومت‌های منفی هویتی و ایدئولوژیکی و القاء موضوع هلال شیعی در منطقه و ترس از مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای عضو شورا و عرب، تشدید خواهد یافت. و- جنگ علیه تروریسم به ویژه داعش در کشورهای سوریه و عراق و ... که به نوعی از

آنها تحت عنوان جنگ‌های نیابتی بین ایران و برخی از کشورهای عربی عضو شورای همکاری خلیج فارس نیز نام برده می‌شود، ادامه خواهد یافت و آینده اوضاع منطقه به سمت صلح و توافق پایدار پیش نخواهد رفت که این موضوع به بالا رفتن اختلافات بین ایران و برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس کمک خواهد کرد.

تشکیل ناتوی عربی یا ائتلاف نظامی مشترک بین کشورهای عربی و چند کشور قدرتمند جهان، چالش بزرگتری برای ایران خواهد بود تا این که صرفاً شورای همکاری خلیج فارس با ساختار کنونی هژمون شود. زیرا ناتوی عربی برخلاف نامش، صرفاً متشکل از قدرت نظامی عرب‌های منطقه نخواهد بود، بلکه قدرتی فرامنطقه‌ای و قدرتمند خواهد بود که حضور نظامی کشورهایی همچون آمریکا را در حوزه خلیج فارس رسماً گسترش داده و خطری بزرگ و طولانی مدت برای ایران خواهد بود.

پیش‌بینی می‌شود؛ کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، رویکرد سنتی خود در قبال ایران را حفظ کنند؛ رویکردی که بر مبنای مقابله‌جویی و با هدف منزوی کردن ایران تنظیم شده است. به طوریکه؛ عربستان سعودی و برخی از متحدانش روابط دیپلماتیک خود را با ایران قطع نموده و یا سطح آن را کاهش می‌دهند؛ آنان ادبیات خصمانه‌تری را علیه ایران و حضور منطقه‌ای‌اش به کار گرفته و ائتلاف نظامی شورای همکاری خلیج فارس نیز تشکیل می‌شود اما ستیز نظامی مستقیم بین ایران و شورا صورت نمی‌گیرد. اما احتمال زیادی مبنی بر ستیز و تنش محدود و یا نیابتی بین نیروهای نظامی ایران و شورای همکاری یا اعضای ناتوی عربی، در سرزمین ثالث یا حوزه آبی خلیج فارس وجود دارد و در نتیجه شاهد ادامه روند خصومت و موازنه نرم بین ایران و اجماع شورا خواهیم بود (اختلاف درونی بین اعضای شورا، موازنه را به نفع ایران سوق خواهد داد و این شورا امکان این که بتواند به صورت قدرت واحد و منسجم علیه ایران اقدام کند، نخواهد داشت).

سناریوی دوم: هژمون شدن شورای همکاری و احتمال بالای تنش - ناو جنگی

الف- دیدگاه‌های حاکمان و دولت‌مردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به سمت تشدید خصومت‌ها پیش خواهد رفت.

ب- شورای همکاری خلیج فارس با توجه به ارتباط‌های اخیر خویش با آمریکا و برخی از

کشورهای قدرتمند منطقه و جهان و با افزایش تسلیحات نظامی و حضور نیروهای نظامی فرامنطقه‌ای در آب‌های خلیج فارس و همراهی آنها، به عنوان هژمون منطقه معرفی و تثبیت خواهد شد.

ج- آمریکا و غرب با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت کرده و ادامه توافق ۱+۵ با ایران و توانمندی هسته‌ای ایران را محکوم می‌کند (برجام عملاً از دستور کار خارج و تحریم‌ها به بهانه‌های واهی مجدداً بر ایران اعمال می‌شود) که این موضوع به خشنودی شورای همکاری خلیج فارس خواهد انجامید.

د- روند خصومت‌های منفی هویتی و ایدئولوژیکی و القای موضوع هلال شیعی در منطقه و ترس از مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و عرب، تشدید خواهد یافت.

و- جنگ علیه تروریسم به ویژه داعش در کشورهای سوریه، عراق و ... که به نوعی از آنها تحت عنوان جنگ‌های نیابتی بین ایران و برخی از کشورهای عربی عضو شورا نام برده می‌شود ادامه خواهد یافت و آینده اوضاع منطقه به سمت صلح و توافق پایدار پیش نخواهد رفت که این موضوع به بالا رفتن اختلافات بین ایران و برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس کمک خواهد کرد.

با تغییر حاکمان و دولت‌مردان کشورهای عربی و ایران (نمونه بارز آن در تغییر پادشاهان عربستان مشهود است که با مرگ ملک عبدالله و انتخاب ملک سلمان، خصومت بیشتر شد) روند خصومت‌های ناشی از دیدگاه نخبگان سیاسی افزایش خواهد یافت و این روند از حالت خویشن‌داری و احترام متقابل فرا رفته که بخشی از آن در اختلافات قدیمی از جمله اختلاف در مذهب و ایدئولوژی حاکم در ایران شیعی با کشورهای عربی سنی مذهب، نمود دارد. تنش شیعه و سنی و تفاوت‌های ایدئولوژیکی عوامل مهم در رابطه ایران و عربستان است که شکل چشم‌انداز سیاست دو کشور و رفتارشان در خاورمیانه تأثیر دارد. با این حال، این موضوع آنها را مستعد به رویارویی می‌کند، چون برای هر دو کشور ایدئولوژی و دین یک ابزار خاص است (Wehrey, 2009: 31).

کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس و ایران، هویت‌های کاملاً متفاوتی دارند و هویت عربی ایجاد شده با هویت ایرانی در تعارض است. از سوی دیگر هویت شیعی در برابر هویت

سنى قرار مى‌گیرد و زمانى که بازیگران فرامنطقه‌ای نیز به موازات رقابت‌های منطقه‌ای در معادله امنیت منطقه‌ای تأثیر به جا مى‌گذارند، با توجه به تعارض هویت‌ها، طبیعى است که با ورود این بازیگران امکان شکل‌گیری همگرایی کاهش یافته و از طرف دیگر، امکان واگرایی فراهم مى‌شود. لذا شرایط برای ایجاد ائتلاف‌های ناپایدار با کشورهای فرامنطقه‌ای جهت تأمین موازنه قوا فراهم مى‌شود (متقى، ۱۳۸۹: ۵).

جنگ علیه تروریسم و داعش در کشورهای سوریه و عراق که به نوعی از آنها تحت عنوان جنگ‌های نیابتی بین ایران و برخی از کشورهای عربی عضو شورای همکاری خلیج فارس نیز نام برده مى‌شود، ادامه خواهد یافت که با در نظر گرفتن افزایش خصومت‌ها بین ایران و عربستان و هژمون شدن شورا در خلیج فارس و شکست برجام، ایران به نوعی بازنده این رقابت خواهد بود و سرخورده، لذا به جهت برون رفت از شرایط و محدودیت‌های پیش آمده موضوع درگیری و جنگ در حوزه خلیج فارس و یا در کشور ثالث مثل سوریه بسیار محتمل خواهد بود (حداقل به صورت جنگ بین نیروهای نظامی ایران و عربستان و حامیان در خاک کشور ثالث).

لذا پیش‌بینی مى‌شود؛ کشورهای عضو شورای همکاری، رویکرد سستی خود در قبال ایران را حفظ مى‌کنند؛ رویکردی که بر مبنای مقابله‌جویی و با هدف منزوی کردن ایران تنظیم شده است. به طوری که عربستان سعودی و برخی از متحدانش، روابط دیپلماتیک خود را با ایران نیز قطع کرده و یا سطح آن را کاهش مى‌دهند؛ آنان ادبیات خصمانه‌تری را علیه ایران و حضور منطقه‌ای‌اش به کار گرفته و در صدد ستیز نظامی مستقیم با ایران هستند و یا با تحریک و کمک گرفتن از سایر دول بیگانه از جمله؛ آمریکا، اسرائیل، انگلیس و... به دنبال کشاندن ستیز به مرزهای ایران هستند و اکنون صحبت‌هایی در مورد ائتلاف بالقوه شورای همکاری با اسرائیل به گوش مى‌رسد و این تلاشی برای افزایش فشار بر ایران در منطقه و ایجاد فضای موازنه سخت است که در نتیجه آن بروز تنش و درگیری نظامی بین ایران و برخی کشورهای عضو شورا از جمله عربستان با کمک کشورهای فرامنطقه‌ای را به دنبال دارد که چنین رویکردی به یک جنگ ویران‌کننده در منطقه حتی فراتر از خاورمیانه را نیز در بردارد. ۶ کشور؛ عربستان سعودی، کویت، بحرین، قطر، امارات متحده عربی و عمان، ترس از هژمونی ایران در خلیج فارس را دارند، اما بیش از حد کوچک یا بیش از حد ترسو هستند تا برای به

چالش کشیدن همسایه شمالی خود دست به اقدام عملیاتی بزنند و بالعکس آنها به دنبال توسعه روابط عادی با تهران جهت حفاظت از منافع خود در منطقه هستند (Ottaway, 2009: 52).

سناریوی سوم: اتحاد و همگرایی بین ایران و شورای همکاری - کشتی مسافری

الف- دیدگاه حاکمان و دولت‌مردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به سمت کاهش خصومت‌ها پیش خواهد رفت و بدبینی‌ها مرتفع خواهد شد.
ب- برخلاف وجود رقابت بین ایران و شورای طی سالیان گذشته بالاخص پس از سقوط سلطنت پهلوی در ایران که هر کدام از طرفین تلاش داشته تا بتواند نقش هژمون و دست برتر در خلیج فارس و دریای عمان را به عنوان مهمترین حوزه آبی دنیا داشته باشد، اما این امر محقق نگردیده و هژمون مشخصی نخواهیم داشت.

ج- آمریکا و دول غربی با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت نکرده و به رسمیت شناختن توانمندی هسته‌ای ایران در منطقه و جهان را به دنبال خواهد داشت که این موضوع خود بیانگر تشدید روند خصومت دول عرب از موضوع برنامه‌ای هسته‌ای ایران خواهد بود.

د- روند خصومت‌های منفی هویتی و ایدئولوژیکی و القای موضوع هلال شیعی در منطقه و ترس از مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و عرب، با اقدامات صلح‌جویانه و حسن‌هم‌جواری ایران و کشورهای عضو شورا مرتفع شده و با در نظر گرفتن متغیرهایی از جمله؛ دین مشترک، قبله مشترک، پیامبر و کتاب آسمانی مشترک، دشمن‌های مشترک، جغرافیای مشترک، تمدن‌های مشابه، منافع بین‌المللی مشترک، برقراری مجدد مناسک حج تمتع و عمره، برخورد قاطع با خاطیان عربستانی در مسائل پیش-آمده در سال‌های اخیر علیه زائران ایرانی، احترام به زائران شیعی و ایرانی در مناسک حج، بازگشایی و ارتقاء سطح همکاری‌های دیپلماتیک بین ایران و عربستان و...، مسائل حاد ایدئولوژیکی و هویتی بین ایران و کشورهای عضو شورا از بین خواهد رفت.

و- در مواجهه جنگ علیه تروریسم به ویژه داعش در کشورهای سوریه و عراق، ایران با برخی از کشورهای عضو شورا که موثر در این حوزه هستند؛ ائتلاف مشترک نظامی و امنیتی تشکیل خواهد داد (یا عضویت این کشورها در ائتلاف ایران و روسیه) و در برخورد با داعش که به نوعی منافع ملی و بین‌المللی هر دو طرف را در حال و آینده تهدید خواهد کرد، بسیج

می‌شوند.

از آنجایی که نوعی موازنه قدرت بین ایران و شورای همکاری طی سال‌های اخیر در ابعاد مختلف صورت گرفت، لذا شاهد ایجاد هژمون مشخص و معینی در منطقه نخواهیم بود و شاهد بروز سیستم امنیت دسته‌جمعی در حوزه خلیج فارس توسط کشورهای ساحلی هستیم. آمریکا و غرب با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت نکرده و ایران به روند غنی‌سازی هسته‌ای خویش براساس پروتکل‌های بین‌المللی و زیر نظر آژانس انرژی اتمی ادامه می‌دهد. ایران نیز ضمن دادن تضمین به همسایگان عرب حوزه خلیج فارس، دستیابی به این فناوری را در راستای بهره‌بردن در حوزه امنیت دسته‌جمعی خلیج فارس و مصارف بشردوستانه معرفی و عملی کرد. ادامه روند تخصیص می‌تواند پیامدهای شدیدی در سطح جهان داشته باشد که تأثیر آن بر میلیون‌ها نفر از مسلمانان در سراسر جهان دارد، لذا هر دو کشور با در نظر گرفتن "پیشگامان" دکتربین اسلامی، باید تلاش برای آشتی بین یکدیگر کنند و یا از طریق داوری شخص ثالث (دولت میانجی) بهره‌برند (Raza, 2016: 14).

در حوزه دفاعی و نظامی، ایران و شورای همکاری خلیج فارس می‌توانند با تکیه بر عوامل مهم و تأثیرگذار؛ ائتلاف دو و چندجانبه منطقه‌ای در دیپلماسی دفاعی، تنش‌زدایی و اعتمادسازی در دیپلماسی دفاعی و تهدید متقابل و مقاومت‌گرایی در دیپلماسی دفاعی را تقویت و پیگیری کنند (مینائی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۳).

سناریوی چهارم: هژمون شدن ایران و احتمال ضعیف تنش - ناو ایرانی جماران

الف- دیدگاه‌های حاکمان و دولت‌مردان ایران و کشورهای عضو شورا به سمت تشدید خصومت‌ها پیش خواهدرفت و بدبینی‌ها ازدیاد خواهد یافت.

ب- ایران به عنوان هژمون منطقه، جایگاه برتر را بدست خواهد گرفت.

ج- آمریکا و غرب با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت نمی‌کنند و ادامه یافتن توافق ۱+۵ با ایران و رسمیت شناختن توانمندی هسته‌ای ایران در منطقه و جهان را به دنبال خواهد داشت، که این موضوع خود بیانگر تشدید روند خصومت دول عرب از موضوع برنامه‌ای هسته‌ای ایران خواهد بود.

د- روند خصومت‌های منفی هویتی و ایدئولوژیکی و القای موضوع هلال شیعی در منطقه

و ترس از مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و عرب، تشدید خواهد یافت.

و- جنگ علیه تروریسم به ویژه داعش در کشورهای سوریه و عراق که به نوعی از آنها تحت عنوان جنگ‌های نیابتی بین ایران و برخی از کشورهای عربی عضو شورای همکاری خلیج فارس نام برده می‌شود ادامه خواهد یافت اما شورای همکاری و یا کشورهای عضو این شورا که در این جنگ دخیل بوده‌اند به ناچار صحنه منازعه را در عراق و سوریه ترک می‌کنند.

در نتیجه دیدگاه حاکمان و دولت مردان ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به سمت تشدید خصومت‌ها پیش‌رفته و بدبینی‌ها ازدیاد شده، از طرف دیگر با توجه به شرایط جهانی ایران، از جمله موفقیت در مذاکرات هسته‌ای و نقش فعال در بحران‌های منطقه و شکست داعش و گروه‌های مخالف دولت عراق و سوریه و توانمندی در حوزه نظامی و هسته‌ای، ایران به عنوان هژمون منطقه معرفی و نقش محوری ایفاء می‌کند. آمریکا و غرب با ادامه روند اجرایی برجام مخالفت نکرده و ادامه یافتن توافق ۵+۱ با ایران و رسمیت شناختن توانمندی هسته‌ای ایران در منطقه و جهان را نشان می‌دهد. همچنین خصومت‌های هویتی و ایدئولوژیکی و القای موضوع هلال شیعی در منطقه و ترس از مسأله صدور انقلاب ج.ا.ا در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس تشدید یافت.

جنگ علیه تروریسم و داعش در کشورهای سوریه و عراق ادامه دارد، اما بنابر شرایط پیش آمده در جنگ و ائتلاف و مذاکرات فی‌مابین ایران و روسیه و برخی دیگر از کشورهای منطقه، ضمن پیروزی‌های گسترده علیه داعش و تروریست‌های مورد حمایت عربستان و برخی دیگر از کشورهای عرب، جایگاه این کشورها تضعیف و این کشورها از ادامه نقش آفرینی در منازعات منطقه (به ویژه سوریه و عراق) محروم و به ناچار صحنه را ترک کرده‌اند، و می‌توان اذعان داشت که سیاست خارجی عربستان و کشورهای عربی در رقابت با ایران، در این حوزه شکست می‌خورد.

در ادامه تشدید اختلافات اخیر بین ایران و برخی دول عربی عضو شورا از جمله؛ عربستان و بحرین، برخلاف اقدامات و سخنان تنش‌زای برخی از دولت مردان این کشورها علیه ایران در قالب موازنه نرم، مسئولین ج.ا.ا ضمن حفظ خویشتن‌داری، به صورت تهاجمی عمل نکرده

و از ایجاد فضای تنش‌زا و مقابله به مثل در صحنه بین‌الملل خودداری کرده و صرفاً از طرق دیپلماتیک موضوع را پیگیر هستند.

در حال حاضر دول عربستان سعودی، امارات متحده عربی و بحرین به عنوان عناصر واگرایی شورای همکاری خلیج فارس با ایران نام برده می‌شوند که با هدف هژمون شدن در منطقه و یا خصومت‌های واهی، به دنبال تضعیف اقتدار ایران در صحنه بین‌الملل هستند و امکان همگرایی بین ایران و شورا را ضعیف کرده‌اند. از طرف دیگر دول قطر، کویت و عمان به عنوان عناصر همگرایی جهت برقراری تعامل و ارتباط با ایران هستند. لذا این مسأله باعث می‌شود تعادل و انسجام در درون شورای همکاری خلیج فارس علیه یا له ایران با مشکل و دودسته‌گی مواجه باشد. از سوی دیگر اسرائیل که تا مدت‌ها قبل به عنوان دشمن استراتژیک دول عربی و ملت‌های مسلمان معرفی می‌شد و حتی یکی از اهداف و راهبردهای ماهیت تشکیل برخی از جنبش‌ها، کنفرانس، شورا و سازمان‌های منطقه‌ای بود، اکنون به عنوان متحد دول عرب شناخته شده به طوری که اسرائیل در صدد هم‌سوئی با سیاست‌های مقابله‌ای اعراب علیه ایران هستند و از این رو به دنبال برنامه‌های نظامی مشترک با این کشورها هستند که این خود به عنوان تغییری در راستای واگرایی بیشتر بین شورای همکاری و ایران در آینده خواهد بود که تنش‌ها را در منطقه افزایش می‌دهد. لذا در این وضعیت، احتمال ستیز، ضعیف است اما از آنجایی که ایران هژمون منطقه می‌شود، کلیه اقدامات ایران به سمت حالت تدافعی بالفعل سوق داده شده و نوعی گارد دفاعی فعال در حوزه دیپلماتیک و نظامی منجمله با انجام مانورهای نظامی در خلیج فارس و قدرت‌نمایی ایران را شاهد هستیم. در مجموع می‌توان ادعا کرد که برخلاف برتری ایران در منطقه و هژمون شدن، خصومت بین ایران و کشورهای عضو شورا ادامه دارد.

نتیجه‌گیری

بهره‌گیری از ادراکات به مثابه سنجه‌هایی برای ارزیابی سناریوها به چارچوبی می‌انجامد که کاربست آن ساده است. پرسش‌های سودمندی با هدف انگیزش قضاوت کارگروه سناریو برای هر سنجه مطرح می‌شود. کاربست ادراکات به مثابه سنجه‌های ارزیابی سناریو را مشخص می‌سازد. پرسش‌های سودمندی با هدف انگیزش قضاوت کارگروه سناریو برای هر سنجه،

مطرح می‌شود (چرماک، ۲۰۰۸: ۳).

نرم‌افزار سناریو ویزارد (Scenario Wizard) در مرحله نهایی از مجموع ۱۲۸ سناریوی ممکن، تعداد ۴ سناریوی محتمل یا سازگارتر را معرفی کرد که با در نظر گرفتن عناصر (مولفه‌های) هریک از سناریوها، داستان هر سناریو با در نظر گرفتن کلیه عناصر داخلی آنها و منطبق با واقعیت موجود در خصوص رابطه ایران با شورای همکاری خلیج فارس، تدوین شد. داستان‌های هر سناریو به جامعه آماری ارائه شد تا با نظر آنها سناریوی مرجح و مطلوب بر مبنای میزان امتیازهای مکتسبه مشخص شود. پروژه‌های سناریویی با آنچه که ما هر روز در زندگی شخصی خود انجام می‌دهیم، تفاوت چندانی ندارد. اما احتمالات گوناگونی را در آینده خود در نظر گرفته و سپس برنامه‌ریزی متناسب با آنها را انجام می‌دهیم. این فرایند گاه به صورت بیمه‌گذاری برای آمادگی در برابر رویدادی است که شاید هرگز روی ندهد؛ اما اگر چنین رخدادی شکل گرفت، ما آن را هوشمندانه در نظر گرفته و برای امکان وقوع و پیامدهای آن برنامه‌ریزی کرده‌ایم.

در نتیجه ارزش‌گذاری پانل سناریوهای محتمل توسط جامعه آماری، نتایج ذیل به دست آمده است:

جدول ۴- پنل ارزش‌گذاری (امتیازدهی) سناریوهای محتمل

ردیف	سناریو	۱. میزان احتمال وقوع سناریو	۲. میزان منطقی بودن و سازگاری عناصر درونی سناریو	۳. مطلوبیت سناریو برای نظام ج.ا.ا	۴. چالش‌انگیزی سناریو برای رهبران ج.ا.ا (سناریو چقدر جدید است؟)	۵. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری ج.ا.ا	۶. رابطه سناریو با شورای همکاری خلیج فارس
۱	قایق‌های جنگی	۲۸	۴۰	۲۲	۳۵	۳۴	۳۸
۲	ناو جنگی	۳۹	۳۲	۱۳	۳۹	۱۸	۴۴
۳	کشتی مسافری	۲۳	۳۱	۴۲	۱۷	۳۶	۲۱
۴	ناو ایرانی‌چهاران	۲۰	۲۸	۴۲	۲۸	۳۵	۱۶

- ۱- در ارزش‌گذاری فوق‌الذکر، سناریوی شماره ۲ یا همان سناریوی ناو جنگی با امتیاز ۳۹ دارای بیشترین میزان احتمال وقوع (دارای سازگاری بالا) و به عنوان سناریوی اولویت‌دار مشخص شد. سپس سناریوی شماره ۱ یا همان سناریوی قایق‌های جنگی با امتیاز ۲۸ در مرحله دوم میزان احتمال وقوع در روابط فی‌مابین ایران و شورای همکاری خلیج فارس قرار دارد.
- ۲- سناریوی قایق‌های جنگی؛ این سناریو ۲۸ امتیاز در حوزه میزان احتمال وقوع را کسب کرد که رتبه دوم در این حوزه از میان چهار سناریوی محتمل خروجی از سیستم سناریو ویزارد است و می‌توان ادعا کرد که احتمال وقوع آن در مرحله دوم تحقق است. همچنین امتیاز ۴۰ در حوزه میزان منطقی بودن و سازگاری عناصر درونی را کسب کرد که این عدد بالاترین میزان را در مسأله انطباق و سازگاری عناصر متشکله سناریو بوده و میزان مطلوبی است. مطلوبیت این سناریو برای نظام جمهوری اسلامی ایران عدد ۲۲ را کسب کرد که در رتبه سوم قرار گرفت یعنی این سناریو مطلوب اولویت‌دار ایران نیست. در مسأله چالش‌انگیزی سناریو برای رهبران ج.ا.ا. عدد ۳۵ را کسب کرد که در مرحله دوم قرار گرفت، ولی می‌توان مدعی بود که وقوع این سناریو چالش جدیدی برای رهبران ایران خواهد داشت. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری ایران توانست امتیاز ۳۴ را کسب کند که رتبه سوم است و بیانگر این نکته بوده که این سناریو اولویت استراتژی‌های جاری ایران در مقابل شورای همکاری خلیج فارس نیست و ایران تمایل بیشتری به سناریوهای ۳ و ۴ است. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری شورای همکاری خلیج فارس امتیاز ۳۸ را کسب کرد که دومین امتیاز در این حوزه است. لذا می‌توان نتیجه گرفت که این استراتژی در حال حاضر انطباق با راهبرد کشورهای عربی عضو شورا در مواجهه با ایران را دارد که این موضوع یک هشدار و چالش جدی امنیتی و استراتژیک برای جمهوری اسلامی ایران است.
- ۳- سناریوی ناو جنگی؛ این سناریو ۳۹ امتیاز در حوزه میزان احتمال وقوع را کسب کرد که رتبه اول در این حوزه از میان چهار سناریوی محتمل خروجی از سیستم سناریو ویزارد است، لذا میزان وقوع آن دور از انتظار نیست و احتمال آن در مرحله اول قرار دارد. در حوزه میزان منطقی بودن و سازگاری عناصر درونی عدد ۳۲ را کسب کند که در مرحله دوم پس از قایق‌های جنگی است. مطلوبیت این سناریو برای نظام جمهوری اسلامی ایران عدد ۱۳ را

کسب کرد که در رتبه آخر قرار گرفت. این سناریو، مطلوب و اولویت ایران نیست یعنی ایران به دنبال فراهم کردن فضای تهدید و چالش در منطقه نیست. در مسأله چالش انگیزی سناریو برای رهبران ج.ا.ا عدد ۳۹ را کسب کرد که در مرحله اول قرار گرفته و می‌توان ادعا داشت که وقوع این سناریو چالش جدیدی برای رهبران ایران خواهد بود و در صورت وقوع این سناریو موضوع جدید و تکان‌دهنده برای رهبران ایران است. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری ایران توانست امتیاز ۱۸ را کسب کند که رتبه چهارم است و بیانگر این نکته بوده که این سناریو اولویت استراتژی‌های جاری ایران در مقابل شورای همکاری خلیج فارس نیست و ایران تمایل بیشتری به سناریوهای ۱ و ۳ و ۴ است و به نوعی می‌توان بیان کرد که اصلاً در دستور کار جاری ایران نیست. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری شورای همکاری خلیج فارس امتیاز ۴۴ را کسب کرد که امتیاز اول در این حوزه است، لذا می‌توان نتیجه گرفت که این استراتژی در حال حاضر انطباق با راهبرد کشورهای عربی عضو شورا در مواجهه با ایران را دارد که این موضوع یک هشدار و چالش امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران می‌تواند باشد.

۴- سناریوی کشتی مسافری؛ این سناریو ۲۳ امتیاز در حوزه میزان احتمال وقوع را کسب نمود که رتبه سوم در این حوزه از میان چهار سناریوی محتمل خروجی از سیستم سناریو ویزارد است و میزان وقوع آن در حال حاضر متصور نیست. در حوزه میزان منطقی بودن و سازگاری عناصر درونی عدد ۳۱ را کسب کرد که در مرحله سوم پس از قایق‌های جنگی و ناو جنگی است. مطلوبیت این سناریو برای نظام جمهوری اسلامی ایران عدد ۴۲ را کسب کرد که در رتبه مشترک اول (همزمان با ناو ایرانی جماران) قرار گرفت. این سناریو، مطلوب و اولویت ایران می‌باشد یعنی ایران به دنبال فراهم کردن فضای تعامل و همکاری فی مابین در منطقه است. در مسأله چالش انگیزی سناریو برای رهبران ج.ا.ا عدد ۱۷ را کسب کرد، و می‌توان مدعی بود که وقوع این سناریو چالش جدیدی برای رهبران ایران نخواهد بود و در صورت وقوع این سناریو موضوع جدید و تکان‌دهنده برای رهبران ایران نیست. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری ایران توانست امتیاز ۳۶ را کسب کند که رتبه اول است و بیانگر این نکته است که این سناریو اولویت استراتژی‌های جاری ایران در مقابل شورای همکاری خلیج فارس است و ایران تمایلش بیشتر بر ایجاد فضای همکاری و تعامل با کشورهای عربی

عضو شورا است. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری شورای همکاری خلیج فارس امتیاز ۲۱ را کسب کرد که امتیاز سوم در این حوزه است، لذا می‌توان نتیجه گرفت که این استراتژی در حال حاضر انطباق با راهبرد کشورهای عربی عضو شورا در مواجهه با ایران را پس از قایق‌های جنگی و ناو جنگی دارد یعنی تمایل زیادی در کشورهای عربی جهت تعامل با ایران وجود ندارد، لذا محورا اصلی مطالعه زمینه‌های همکاری و اشتراک مساعی میان واحدهای سیاسی متفاوت است، بر این اساس میان افراد و نیز جوامع انسانی پیوندهای مشترک اجتماعی و فوق ملی وجود دارد و در این روند مسئله برد و باخت مطرح نیست، بلکه باید از اهمیت عواملی چون حاکمیت‌های جداگانه، نظام دولت‌ها و ملی‌گرایی کاست و به تدریج به سوی انترناسیونالیسم پیش‌رفت و روابط بین‌الملل را جایگزین روابط میان دولت‌ها کرد.

۵- سناریوی ناو ایرانی جماران؛ این سناریو ۲۰ امتیاز در حوزه میزان احتمال وقوع را کسب کرد که رتبه چهارم و آخر در این حوزه از میان چهار سناریوی محتمل خروجی از سیستم سناریو ویزارد است یعنی میزان احتمال آن بسیار پایین است. در حوزه میزان منطقی بودن و سازگاری عناصر درونی عدد ۲۸ را کسب کرد که در مرحله چهارم پس از قایق‌های جنگی، ناو جنگی و کشتی مسافری است. مطلوبیت این سناریو برای نظام جمهوری اسلامی ایران عدد ۴۲ را کسب کرد که در رتبه مشترک اول (همزمان با کشتی مسافری) قرار گرفت. این سناریو، مطلوب و اولویت ایران است یعنی ایران به دنبال هژمون شدن در منطقه است. در مسأله چالش‌انگیزی سناریو برای رهبران ج.ا. عدد ۲۸ را کسب کرد که در مرحله سوم قرار گرفت و می‌توان مدعی بود که وقوع این سناریو چالش جدیدی برای رهبران ایران نخواهد بود و در صورت وقوع این سناریو موضوع جدید و تکان‌دهنده برای رهبران ایران نیست. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری ایران توانست امتیاز ۳۵ را کسب کند که رتبه دوم است و بیانگر این نکته بوده که این سناریو اولویت دوم استراتژی‌های جاری ایران در مقابل شورای همکاری خلیج فارس است و ایران تمایلش بیشتر بر سناریوی کشتی مسافری و ناو ایرانی جماران است. رابطه سناریو با استراتژی و راهبرد جاری شورای همکاری خلیج فارس امتیاز ۱۶ را کسب کرد که امتیاز چهارم در این حوزه است، لذا می‌توان نتیجه گرفت که این استراتژی در حال حاضر راهبرد کشورهای عربی عضو شورا در مواجهه با ایران نیست و این کشورها هرگز حاضر به پذیرش هژمون شدن ایران در منطقه خلیج فارس نیستند.

۶- براساس آمار به دست آمده از پنل ارزش‌گذاری خروجی نرم‌افزار سناریو ویزارد؛ سناریوی ۳ و ۴ به صورت مشترک، سناریوی مرجع و مطلوب نظام ج.ا.ا شناخته می‌شوند، که اگر چه این سناریوها با امتیاز ۴۲ مطلوب ایران هستند، اما به عنوان سناریوی محتمل از نظر وقوع، در درجه اول نیستند و فاصله آنها با سناریوی ۱ یا قایق‌های جنگی، زیاد است و در رتبه سوم و چهارم از نگاه میزان احتمال وقوع قرار دارند که این امر مسیر رسیدن به سناریوی مطلوب به عنوان سناریوی محتمل و اولویت اول را بسیار سخت خواهد کرد.

۷- در خصوص سناریوی محتمل‌تر یا همان ناو جنگی؛ باید بیان کرد که این سناریو اگر چه با عنایت به عناصر و پیش‌ران‌های اولیه طرح که به عنوان Input سیستم، در مرحله نهایی و ارزش‌گذاری، امتیاز ۳۹ و بالاترین عدد را به دست آورد، که خود بیانگر شرایط و فضای موجود و غالب بر منطقه است و پیش‌بینی محتمل آینده رابطه ایران با کشورهای عربی را نشان می‌دهد. اما این سناریو، در درجه پائین مطلوبیت برای ایران است، یعنی برخلاف احتمال بالای وقوع، این وضعیت مورد نظر و مطلوب ایران نیست. همچنین این سناریو اولویت راهبرد جاری ایران نیز نبوده اما راهبرد جاری کشورهای عربی است و آنها به دنبال کشاندن فضای سیاسی خلیج فارس به سمت فضای تنش‌زا و آشوب است که آرامش را از بین برده و باید منتظر تحركات تخصیصی علیه منافع ملی و بین‌المللی یکدیگر باشیم.

۸- سناریوی راهبرد جاری ج.ا.ا در پنل، سناریوی ۶ یا همان کشتی مسافری با امتیاز ۳۶ است که بیانگر این واقعیت بوده که ایران براساس منافع ملی و بین‌المللی دراز مدت خویش در سطح منطقه به ویژه در حوزه خلیج فارس که حیات اقتصادی و انرژی آن به این حوزه و آبراه بین‌المللی متکی است، به دنبال اتخاذ پیروی از سیاست‌های تنش‌زدا و حفظ ثبات در منطقه با تکیه بر تعامل سازنده و بازی با حاصل جمع مثبت با همه همسایگان جنوبی خویش است، اما این سناریو در افق ده ساله آتی در جایگاه سوم میزان احتمال وقوع با امتیاز ۲۳ قرار دارد که بیانگر این نکته بوده که تحقق این شرایط و سناریو در بازه زمانی ده ساله آتی امکان‌پذیر نخواهد بود.

۹- رابطه سناریوی کشتی مسافری با میزان مطلوبیت این سناریو برای ج.ا.ا، باید اعلام کرد که این سناریو با امتیاز ۴۲ همزمان مطلوب ایران در ارتباط با شورای همکاری خلیج فارس نیز هست.

۱۰- امکان وقوع سناریوی ۱ یا همان قایق‌های جنگی با امتیاز ۲۸ در ردیف دوم است. یعنی براساس این سناریو شاهد افزایش نسبی خصومت‌ها، احتمال تنش‌های ضعیف و تشکیل ناتوی عربی در منطقه خواهیم بود. لذا پیش‌بینی می‌گردد؛ کشورهای عضو شورای همکاری رویکرد تخاصم‌سنتی خویش در قبال ایران را حفظ کنند؛ رویکردی که بر مبنای مقابله‌جویی و با هدف منزوی کردن ایران در منطقه و بین‌المللی تنظیم شده است. روابط دیپلماتیک خود را با ایران قطع کرده یا سطح آن را کاهش دهند؛ آنها ادبیات خصمانه‌تری را علیه ایران و حضور منطقه‌ای‌اش به کار گرفته و ائتلاف نظامی شورای همکاری خلیج (ناتوی عربی) نیز تشکیل شده اما ستیز نظامی مستقیم بین ایران و شورا صورت نخواهد گرفت ولی احتمال زیادی مبنی بر ستیز و تنش محدود و یا نیابتی بین نیروهای نظامی ایران و شورای همکاری یا اعضای ناتوی عربی در سرزمین ثالث یا حوزه آبی خلیج فارس وجود دارد. از طرف دیگر با حادث شدن اتفاقات یا عوامل جدید در صحنه سیاسی، امکان تغییر و حرکت از سناریوی ۱ به سمت سناریوی ۲ یا همان ناوهای جنگی قابل پیش‌بینی خواهد بود. یعنی با تشدید خصومت‌ها و تحریک عوامل بیرونی و محیطی، احتمال هژمون شدن شورای همکاری خلیج فارس در منطقه با کمک نیروهای فرامنطقه‌ای به ویژه آمریکا و احتمال بالای تنش و درگیری نظامی بین ایران و شورای همکاری به صورت عام و عربستان و هم‌پیمانانش به صورت خاص در حوزه خلیج فارس خواهیم بود که در این جنگ، عربستان قرار است نقش واسط در منطقه علیه ایران به نفع آمریکا، اسرائیل و... را بازی کند. چنانچه بین ایران و عربستان جنگ رخ دهد، هر دو کشور صدمه زیادی خواهند دید. برای آمریکا، نابودی یا اضمحلال بخشی از عربستان مهم نیست چون در این استراتژی، عربستان تنها وسیله است و بر اساس نظریه ماکیاوولی؛ هدف وسیله را توجیه می‌کند. لذا براساس این سناریو، عربستان و برخی دیگر از کشورهای منطقه در گام اول باید ایران را از نظر نظامی تضعیف کرده و در گام دوم و نهایی، حضور مستقیم نیروهای فرامنطقه‌ای جهت نابودی و استعمار کامل ایران صورت خواهد گرفت.

منابع

الف - فارسی

- ترابی، قاسم، (۱۳۹۱)، «شورای همکاری خلیج فارس و برنامه هسته‌ای ایران»، مجله مطالعات خاورمیانه، پاییز، دوره ۱۹، شماره ۷۰.
- رنجبر حیدری، وحید و قربانی، ارسلان و سیمبر، رضا و حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۵)، «شناسایی و تبیین عوامل و پیشران‌های مؤثر بر روابط ایران و شورای همکاری خلیج فارس درافق ده ساله با بهره‌گیری از روش میک‌مک»، فصلنامه آینده پژوهی دفاعی، پاییز، دوره ۱، شماره ۲.
- حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۰)، «معیارهای ارزیابی روش‌شناختی تکنیک‌های مطالعات آینده»، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۰، شماره ۵۹.
- حاجیانی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، مبانی، اصول و روش‌های آینده‌پژوهی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- سیمبر، رضا، (۱۳۸۸)، «ایران و منطقه‌گرایی در آسیای جنوب غربی: راهبردها و راهکارها درسیاست خارجی ایران»، دو فصلنامه تخصصی پژوهش سیاست نظری، دوره جدید، زمستان و بهار، شماره ۵.
- صادقی، هادی و نقدی عشرت آباد، (۱۳۹۳)، «روابط ایران و دژ منطقه‌ای شورای همکاری خلیج فارس»، فصلنامه سیاست جهانی، دوره سوم، زمستان، شماره ۴.
- فرازمند، محمد، (۱۳۸۸)، «ایران و مناسبات جدید قدرت در خاورمیانه، پژوهشنامه ایران و اعراب»، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، دوره ۱۸، شماره ۲۱.
- قوام، سیدعبدالعلی، (۱۳۹۰)، روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها، چاپ پنجم، انتشارات سمت: تهران
- متقی، ابراهیم، (۱۳۸۹)، «ثبات منطقه‌ای و موازنه‌گرایی در خلیج فارس ۲۰۰۱-۲۰۱۰»، <http://Peace-Ipsc Org>.
- مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۹۰)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، چاپ ششم، انتشارات سمت: تهران.
- محمودی، بهزاد، (۱۳۸۵)، «معرفی آینده‌پژوهی و روش‌های آن»، سلسله گزارشات آینده‌پژوهی، مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۱.

- مینائی، حسین و حاجیانی، ابراهیم و دهقان، حسین و جعفرزاده پور، فروزنده، (۱۳۹۵)، «تعیین پیشران‌های اصلی در دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی»، *آینده پژوهی دفاعی*، دوره ۱، شماره ۱.
- واعظی، محمود، (۱۳۸۸)، «ایران و اعراب»، *پژوهشکده تحقیقات استراتژیک*، دوره ۱۸، شماره ۲۱.
- هابدن، استفن، زنگنه، جمشید، (۱۳۷۵)، *روابط بین‌الملل و جامعه‌شناسی تاریخی*، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی تهران.

ب- انگلیسی

- Chermack, T. J. & Nimon, K, (2008), "The Effects of Scenario Planning on Participant Decision-Making Style", *Human Resource Development Quarterly*, Winter, Vol. 19, No. 4
- Chermack, J, (2004), "A Theoretical Model of Secenario Planning", *Human Resource Development Review*, Vol. 3, <https://doi.org/10.1177/1534484304270637>.
- Chermack, Thomas J, (2005), "The Role of Systems Theory in Scenario Slanning", *Human Resource Development*, July, Vol. 13.
- Chermack, T. J, & van der Merwe, L, (2003), "the Role of Constructivist Learning in Scenario Planning. Futures", *Human Resource Development*, Vol. 35, No. 5.
- Dispenza, J, (2008), "Evolve your brin: The Scinence of Changing Your Mind. Deerfield", *Health communication / Inc*, December.
- Dugulin, Riccardo, (2010), "A Neighborhood Policy for the Gulf Cooperation Council", *Gulf Research Center, first published in Dubai*, United Arab Emirates, by the Gulf Research Center, as part of the GRC Gulf Papers Series.
- Elenora, Masini, (1983), "Visions of Desirable Societies", *Oxford: Pergamon Press*.
- Godet, M, (2001), "Manuel de Prospective Stratégique, Tome 2", Dunod
- Godet, M. "Creating Futures Scenario Planning as a Strategic Management

Tool”, *Economica*.

- Gordon, Theodore, Rochberg, Richard; Enzer, Selwyn, (2008),”Research on Cross Impact Techniques with Selected Problems in Economics, Political Science and Technology Assessment”, *Institute for the Future*, Middletown, Conn: Institute for the Future 1970.

- Habibi , Nader, (2010),”The Impact of Sanctions on Iran - GCC Economic Relations”, *the Crown Center for Middle East Studies or Brandeis University*, November, No. 45.

- Inayatullah .S, (2008), “Six Pillars: Futures Thinking for Transforming”, *Foresight Journal*, Vol. 10 No. 1, pp. 4-21, Emerald Group Publishing Limited.

- Jahani, Kosar, (2011), “Sanctioning Iran the View from the United Arab Emirates”, *the Fletcher School Online Journal for issues related to Southwest Asia and Islamic Civilization*, spring, Al Nakhlah.

- Jahner, Ariel, (2012),”Saudi Arabia and Iran: the Struggle for Power and Influence in the Gulf”, *INTERNATIONAL AFFAIRS REVIEW*, spring, Vol XX, No 3.

- Khaitous, Tariq, (2009), “Arab Reactions to a Nuclear-Armed Iran”, *the Washington Institute for Near East Policy*, June.

- Mohseni, Payam, (2015), *Iran and the Arab World after the Nuclear Deal*, Harvard Kennedy School, The Iran Project Belfer Center for Science and International Affairs, August.

- Massini, B. E, (1993), *La Previsión Humana y Social, México: Fondo de Cultura Económica*, Masini; trad. De Antonio Alonso Concheiro — México: FCE, Centro de Estudios.

- Ottaway, Marina, (2009), “Iran, the United States and the Gulf: The Elusive Regional Policy”, *Carnegie Endowment for International Peace*, Number 105 November.

- Quade, Edward .S, (1977),”System Analysis and Policy Planning: Application in Defence”, cited in Wayne I. Boucher (e d), *The Study of the Future: An Agenda for Research*, *Washington: The Futures Group, Inc*.

- Raza, Fatima,. (2016), “Tensions in Iran-Saudi Relations and Future

Prospects”, *Institute of Strategic Studies*, October 06.

- Schwartz, J. M, Stapp, H.P, & Beauregrad, M, (2005), ”Quantum Physics in Neuroscience and Psychology”, *Educational and Psychological Measurement*, Vol. 55, No. 5.

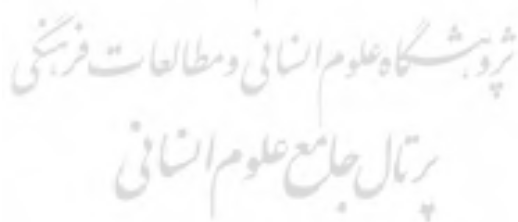
- Simon Blackburn, (1996), *Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford: Oxford University Press.

- Slaughteri R, (1995), *New Thinking for New Millennium*, Melbourne, Australia: Futures study center.

- Wayne I. Boucher, (1977), *the Study of the Future: An Agenda for Research*, Washington: The Futures Group, Inc.

- Wehrey, Frederic, (2009), ”Saudi-Iranian Relations since the fall of Saddam”, *National Security Reserch Division (RAND)*.

Weimer Jehle, W, (2013),. ”Scenario Wizard 4.1: Using Cross-Impact Balance Analysis”, Stuttgart: *Stuttgart Research Center for Interdisciplinary Risk and Innovation Studies*.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی